

John, Jan

Archeologické doklady importu benátského theriaků do jižních Čech

Archaeologia historica. 2023, vol. 48, iss. 2, pp. 685-692

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2023-2-17>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78664>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20231019

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ARCHEOLOGICKÉ DOKLADY IMPORTU BENÁTSKÉHO THERIAKU DO JIŽNÍCH ČECH

JAN JOHN

Abstrakt: *Univerzální lék a protijed označovaný jako theriak byl od 16. století ve velkém množství produkován desítkami lékáren v italských Benátkách. Stal se také ceněným obchodním artiklem, který se prostřednictvím dálkového obchodu z Benátek vyvážel do řady oblastí, přičemž dokladem dovozu theriaků na naše území jsou především kovové uzávěry obalů (dózy), v nichž byl theriak distribuován. Díky opisům a zobrazeným symbolům většinou lze identifikovat konkrétní lékárny a někdy i jejich bližší chronologické zařazení. Článek přináší popis šesti takovýchto uzávěrů, které byly nalezeny v jižních Čechách a předány do sbírkotvorných institucí. Součástí popisu uzávěrů jsou také výsledky rentgenfluorescenční analýzy složení použité slitiny.*

Klíčová slova: *raný novověk – theriak – lék – import – Benátky.*

Archaeological evidence of the import of Venetian theriac to South Bohemia

Abstract: *The universal medicine and antidote known as theriac was produced in large quantities by dozens of pharmacies in Venice, Italy from the 16th century onwards. It also became a valued commercial item, exported by long-distance trade from Venice to many regions, and the evidence of the import of theriac to the Czech lands comes mainly from the metal tops of the vessels (jars) in which it was distributed. The inscriptions and symbols usually make it possible to identify particular pharmacies and sometimes even their more specific chronological classification. The article describes six such tops that were found in South Bohemia and transferred to collecting institutions. The description of the tops also includes the results of the X-ray fluorescence analysis of the composition of the alloy used.*

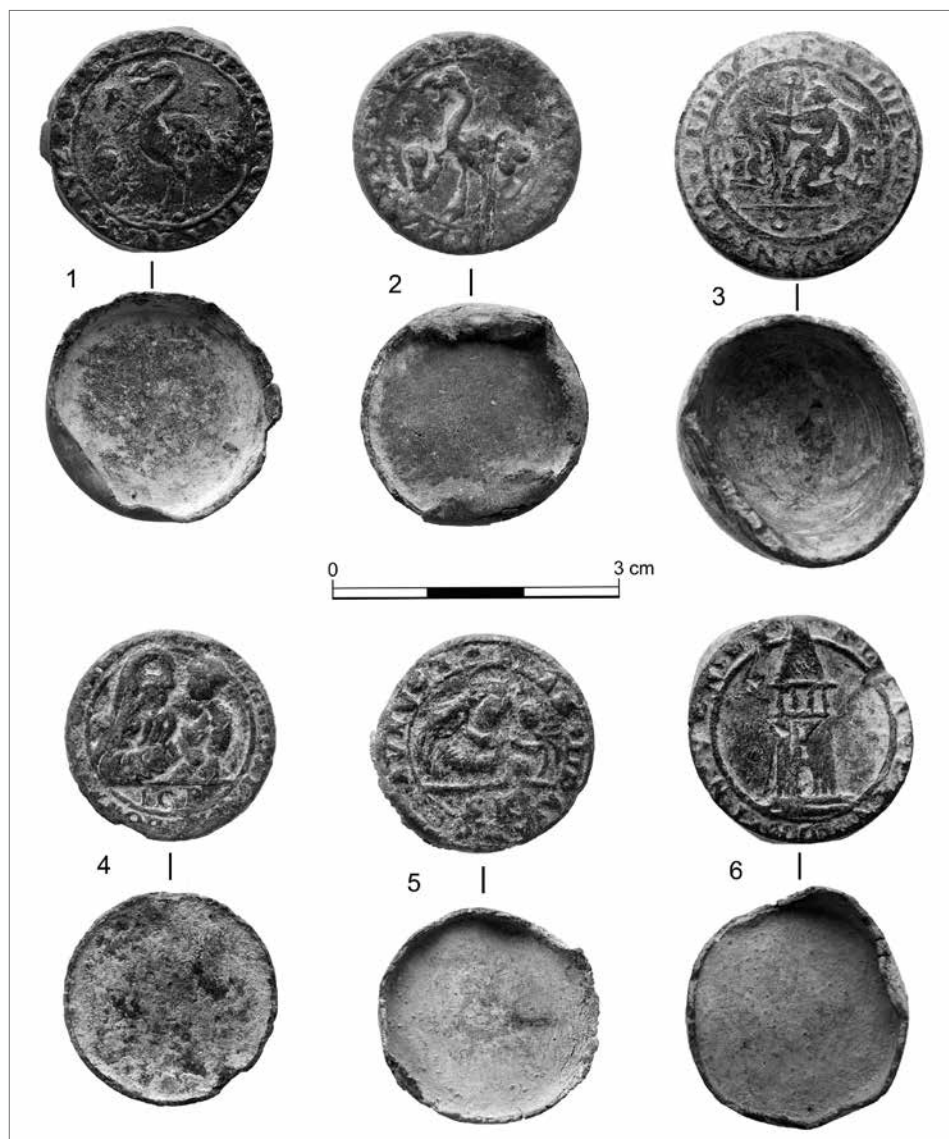
Key words: *early modern age – theriac – medicine – import – Venice.*

Úvod

Hlavním záměrem tohoto článku je upozornit na specifický typ artefaktu, který je zatím naší archeologickou komunitou spíše opomíjen, a to i přesto, že je poměrně běžně nacházen při detektorových prospekcích. Jedná se o kovové uzávěry od obalů, které původně obsahovaly všelék theriak, dovážený na naše území v raném novověku především z italských Benátek.

Jelikož uzávěry od kontejnerů s theriakem mohou svým ztvárněním připomínat mince, byla jim zatím věnována pozornost především v numismatických kruzích. Publikaci řady těchto uzávěrů z různých oblastí, včetně Německa a Rakouska, přinesl numismatický časopis *Schweizer Münzblätter* (Klein 2005; 2010) a několik prací bylo v nedávné době zaměřeno také na dobové napodobeniny (falza) uzávěrů od benátského theriaků pocházející z území dnešního Rumunska a Bulharska (viz např. Vladimirova-Aladzhova 2012; Paraschiv-Grigore 2017–2018). Z našeho území zatím žádné nálezy v odborné literatuře zveřejněny nebyly, první přehled identifikovaných exemplářů však byl již publikován na Slovensku, a to opět v numismatickém periodiku. V uvedeném přehledu je zajímavá mimo jiné dokumentace kompletní dózy od theriaků (včetně jejího uzávěru) z lokality Rakše (Furman–Hunka 2020).

Na tomto místě se zaměříme na několik příkladů těchto artefaktů, které byly nalezeny v jižních Čechách a předány do muzejních sbírek. Stručně se budeme věnovat také historickému kontextu produkce theriaků v Benátkách.

Obr. 1. Uzávěry od kontejnerů s theriakem nalezené v jižních Čechách. Čísla odpovídají lokalitám uvedeným v textu.

Abb. 1. Verschlüsse von in Südböhmen gefundenen Behältnissen mit Theriak. Die Nummern entsprechen den im Text aufgeführten Fundstellen.

Theriak

Theriak (česky dříve dryják¹) byl univerzální léčebný přípravek sloužící jako protijed (*antidotum*) a všelék (*panacea*). Jeho kořeny sahají do antiky a podle Galéna byl osobní lékař císaře Nerona Andromachos Krétský prvním, kdo připravil tento protijed z masa jedovatého hada a řady dalších přísad. S tím souvisí i pojmenování léku, neboť řecké slovo *thériaké* je odvozeno od

¹ Pejorativní nádech slova dryják je až moderního původu.

therion (divoké nebo jedovaté zvíře). Zmínky o theriaku se objevují i ve středověké literatuře (viz např. Catellani–Console 2007), opravdový rozmach zájmu o tento údajný všelék však přinesl až novověk, kdy bylo v Evropě mezi lety 1497–1800 vytištěno více než 500 textů věnujících se theriak nebo jemu podobnému mithridatu (Di Gennaro-Splendore 2021). Theriak byl doporučován k léčbě a prevenci široké škály onemocnění od infekcí, trávicích a respiračních potíží až po mor. Účinkům theriaku proti morové nákaze se věnoval například známý lékař Jan Jessenius (1566–1621) v knize *Adversus pestem consilium* (Rada proti moru). Od 18. století začal být smysl používání theriak postupně zpochybňován, ale například ve Francii se theriak jako součást oficiálních lékopisů udržel až do počátku 20. století (viz např. Berman 1970).

Nejvýznamnějším producentem theriaků se v raném novověku staly nepochoybně Benátky, kde během 16. století došlo k výraznému rozmachu lékárenského obchodu. S ním rostl i počet místních lékáren, v roce 1569 jich bylo až 85 a v roce 1618 jejich počet překročil stovku (Kostylo 2015, 240). Za účelem kontroly a regulace tohoto rychle se rozvíjejícího odvětví bylo v Benátkách roku 1565 založeno Kolegium lékárníků (*Collegio degli Speziali*) a není bez zajímavosti, že podstatná část jeho stanov se zabývala rituály spojenými s přípravou theriaků a kontrolou jeho složení a kvality. Výrobě theriaků se věnovalo přibližně 40 vybraných lékáren, které měly v dobách největšího rozkvětu ročně vyprodukovat až 600 000 liber² tohoto léčivého přípravku (Laughran 2003, 102). Snaha jednotlivých lékárníků co nejvíce napodobit složitou recepturu antického theriaků byla prestižní záležitostí, přičemž cíle těchto snah bylo údajně dosaženo právě ve druhé polovině 16. století. Stalo se tak především v důsledku skutečnosti, že Benátská republika měla díky svým obchodním kontaktům ve východním středomoří (Konstantinopol, Sýrie, Egypt), ale i přímo ovládaným koloniím například na Krétě a Kypru, unikátní předpoklady k získávání širokého spektra exotických rostlin a dalších komodit, potřebných pro výrobu theriaků (Palmer 1985, 101).

Klíčovou součástí theriaků bylo maso zmijí, masivně za tímto účelem lovených v oblasti Euganejských vrchů nedaleko Padovy.³ Maso bylo poté sušeno a fermentováno do podoby polotovarů, později míchaných s dalšími přísadami především rostlinného původu, mezi něž vedle různých bylin patřila i řada druhů exotického koření (např. skořice, pepř či kardamom). Ingrediencí bylo více než 60 a nechybělo mezi nimi ani kvalitní egyptské opium (blíže k výrobě theriaků viz Ezio 2021). Výsledná směs se míchala s vínem a medem a uchovávala ve stříbrných nebo olověných nádobách. Následně byl theriak dávkován do kovových dóz, které byly vyváženy do řady oblastí, a právě s jejich uzávěry se setkáváme v archeologických pramenech.

Nálezy

1) *Obora u Hracholusk (okr. Prachatice)* – obr. 1:1

Uzávěr nalezl J. Štěrbík dne 22. 8. 2021 v lese Židovská strouha východně od obce, souřadnice nálezů v systému JTSK: 1154405/779155

Hmotnost 7,57 g; průměr 23 mm; výška 5 mm

XRF: Pb 69,91 %; Sn 28,46 %; Sb 0,21 %; Cu 0,38 %; Fe 0,76 %

Uložení: Prachatické muzeum, síne

Obraz: Pštos s mohutným tělem držící v zobáku podkovu doleva, před ním dole stylizovaný lev sv. Marka, nahoře volně písmena P R

Opis: THERIACA FINA AL STRVZZO IN VENI

² Benátská libra odpovídala hmotnosti přibližně 300 gramů.

³ Rovněž botanická zahrada univerzity v Padově, založená již roku 1545, sloužila jako jedna ze surovinových základen výroby theriaků.

2) Třísov (okr. Český Krumlov) – obr. 1:2

Uzávěr nalezl P. Ouško v roce 2019 na poli nedaleko třísovského oppida, souřadnice nálezů v systému JTSK: 1174530/766640

Hmotnost 7,3 g; průměr 23,5 mm; výška 4 mm

XRF: Pb 79,35 %; Sn 20,21 %; Fe 0,30 %

Uložení: Regionální muzeum v Českém Krumlově, sine

Obraz: Pštros s malým tělem a velkými ocasními pery držící v zobáku podkovku doleva, před ním dole stylizovaný lev sv. Marka, nahoře volně písmena P R

Opis: [...]ZO IN VENET

Oba uzávěry pocházejí z proslulé lékárny U Zlatého pštrosa (Al Struzzo D'oro), která sídlila nedaleko mostu Ponte dei Bareteri. Benátský lékař a spisovatel Orazio Guarguanti ve svém pojednání o theriaků a jeho účincích v roce 1596 zmiňuje, že jeden z nejlepších se vyrábí právě v lékárně U Zlatého pštrosa (Palmer 1985, 108). Obraz pštrosa držícího v zobáku podkovku můžeme vidět i na uzávěrech, nalevo od pštrosa symbolizuje benátský původ lev sv. Marka a mimo opis jsou volně umístěná písmena P R. Ta by mohla být iniciálami jednoho z nejznámějších majitelů této lékárny Paola Romaniho. Paolo Romani (též Paoli di Romani) převzal vedení lékárny U Zlatého pštrosa v roce 1585 po smrti svého předchůdce Georga Melicha (Giorgio Melichio). Po Romanim lékárnou zdědil jeho zeť Alberto Stecchini, a to nejpozději v roce 1605 (Palmer 1985, 117). Pokud tedy písmena P R skutečně znamenají iniciály Paola Romaniho, je možno takto označené uzávěry datovat do období po roce 1585. Uzávěry s vyobrazením pštrosa jsou mezi nálezky poměrně časté a existují v řadě variant, například varianty bez volně umístěných písmen, případně s označením DO RO či P R N (obr. 2).

Obr. 2. Uzávěr od theriaků z lékárny U Zlatého pštrosa s volně umístěnými písmeny P R N. Soukromá sbírka.

Abb. 2. Theriakverschluss aus der Apotheke Zum Goldenen Strauß mit frei angeordneten Buchstaben P R N. Privatsammlung.

3) Strážovice u Mirotic (okr. Písek) – obr. 1:3

Uzávěr nalezl J. Vavroň v roce 2015 na poli západně od Strážovic, souřadnice nálezů v systému JTSK: 1112695/782050

Hmotnost 18,5 g; průměr 25,5 mm; výška 9 mm

XRF: Pb 84,80 %; Sn 12,21 %; Sb 1,43 %; Cu 0,17 %; Bi 0,63 %

Uložení: Prácheňské muzeum v Písku, sine

Obraz: Klečící postava sv. Jeronýma s křížem v ruce doleva, před ní stylizovaný lev sv. Marka, za klečící postavou nejasný symbol, dole písmena .O.Z. oddělená vodorovnou linkou

Opis: S.HIERONIMUS.VENETIA.TERIACA.F.

Poměrně masivní uzávěr s konvexním vrškem můžeme podle popisu i vyobrazené symboliky přiřadit k lékárně U Svatého Jeronýma, která se nacházela v ulici Calle delle Acque nedaleko kostela San Salvador. Pozoruhodná jsou opět písmena OZ umístěná pod klečící postavou sv. Jeronýma, neboť z historických pramenů víme, že ve druhé polovině 16. století tuto lékárnu vedl Orazio Zattabella. Iniciály OZ tedy nejspíše souvisejí právě s touto osobností. Když italský renesanční spisovatel Tommaso Garzoni psal v roce 1585 uznale o benátských lékárních, tak jako muže velmi vzdělané a vědecky zdatné konkrétně zmiňoval Georga Melicha z lékárny U Zlatého pštrosa a Orazia Zattabelu z lékárny U Svatého Jeronýma, kteří údajně oba patřili k zakladatelům výše zmíněného Kolegia lékárníků v roce 1565 (Parrish 2018, 80). Z některých let v rozmezí 1580–1600 jsou dochovány rovněž informace o objemech výroby theriaku, kterého nechal Zattabella U Svatého Jeronýma například v roce 1593 připravit 444 liber (Palmer 2015, 308).

4) Jindřichův Hradec – obr. 1:4

Uzávěr nalezl M. Kupský v areálu pily na okraji Jindřichova Hradce, souřadnice nálezů v systému JTSK: 1151640/714250

Hmotnost 6,6 g; průměr 22 mm; výška 2 mm (okraj uzávěru odstraněn)

XRF: Pb 69,91 %; Sn 28,46 %; Sb 0,21 %; Cu 0,38 %; Fe 0,76 %

Uložení: Muzeum Jindřichohradecka, sine

Obraz: Velká madona s dítětem doprava, dole písmena ICP oddělená vodorovnou linkou

Opis: nečitelný

5) Jindřichův Hradec – obr. 1:5

Uzávěr nalezl M. Kolář na poli východně od Jindřichova Hradce, souřadnice nálezů v systému JTSK: 1151880/713300

Hmotnost 5,6 g; průměr 23 mm; výška 3 mm (okraj olámán)

XRF: Pb 82,04 %; Sn 16,80 %; Sb 0,31 %; Cu 0,18 %; Fe 0,61 %

Uložení: Muzeum Jindřichohradecka, sine

Obraz: Madona se svatozáří a dítětem doprava, dole písmena SK oddělená vodorovnou linkou

Opis: ALA[...][DA[...]]AVNVST? (špatně čitelné, zkomolené VENET?)

Přestože mají oba nálezy z Jindřichova Hradce špatně čitelné popisy, můžeme je dle analogií přiřadit k benátské lékárně U Madony (Alla Madonna) na náměstí sv. Bartoloměje (Campo san

Bortolomio), neboť analogické exempláře nesou opisy ALA SPET DALA MADONA IN VENET (viz např. Klein 2010, 74–75). I v tomto případě řada exemplářů obsahuje pod obrazem madony s dítětem různé iniciály, u zde popsáných nálezů jsou to písmena ICP a SK. Existují ale i varianty s iniciálami IH, SM, ZM a FP. Zda se opět jedná o jména lékárníků, není zcela jisté, neboť jejich seznam není publikován a nejspíše by vyžadoval archivní rešerši v italských písemných pramenech. Lze to však považovat za pravděpodobné.

6) Malovice u Netolic (okr. Prachatice) – obr. 1:6

Uzávěr našel A. Hutter v roce 2021 na poli mezi obcemi Hradiště a Podeřístě, souřadnice nálezů v systému JTSK: 1152760/773240

Hmotnost 6,4 g; průměr 23 mm; výška 5 mm

Uložení: Prachatické muzeum, sine

XRF: Pb 84,06 %; Sn 15,00 %; Sb 0,28 %; Cu 0,16 %

Obraz: Věž (zvonice) s vchodem, okny a ochozem, špice střechy zasahuje do opisu

Opis: AL CANPANILE IN VENET

Uzávěr nalezený v k. ú. Malovic pochází z benátské lékárny U Zvonice (Al Campanile), přičemž v opise je zřejmě omylem uvedeno CANPANILE. Jméno této lékárny má být odvozeno od skutečnosti, že se nacházela v blízkosti zvonice kostela sv. Jana Zlatoústého (San Giovanni Grisostomo). Stejně jako v případě lékárny U Madony ani zde není v opisu přímo zmíněn theriak.

Závěr

Prezentované příklady kovových uzávěrů jsou z hlediska archeologických pramenů nejnápadnějším dokladem importu benátského theriaků na naše území. Povrchová rentgenfluorescenční analýza⁴ ukázala, že ve všech případech jsou uzávěry vyrobeny ze slitiny olova a cínu, přičemž olovo je výrazně převažující komponentou materiálu (tab. 1).

Tab. 1. Výsledky povrchové rentgenfluorescenční (XRF) analýzy uzávěrů od theriaků. Všechny výsledky jsou uvedeny v hmotnostních procentech.

Tab. 1. Ergebnisse der Röntgenfluoreszenzanalyse (RFA) der Oberfläche der Theriakverschlüsse. Alle Ergebnisse werden in Massenprozent angegeben.

	Pb	Sn	Sb	Cu	Bi	Fe
1 (Obora)	87,30	12,13	0,26	0,11	–	–
2 (Třísov)	79,35	20,21	–	–	–	0,30
3 (Strážovice)	84,80	12,21	1,43	0,17	0,63	–
4 (Jindřichův Hradec)	69,91	28,46	0,21	0,38	–	0,76
5 (Jindřichův Hradec)	82,04	16,80	0,31	0,18	–	0,61
6 (Malovice)	84,06	15,00	0,28	0,16	–	–

Všechny popsané příklady pocházejí z náhodných nálezů během detektorových prospekcií a jsou nejspíše sekundárním odpadem. Bude-li těmto artefaktům v budoucnu věnováno více

⁴ Všechna rentgenfluorescenční měření proběhla na povrchu uzávěrů pomocí ručního spektrometru Niton XL2 GOLDD s velkoplošným Silikon Drift Detektorem a nízko-výkonovou rentgenovou lampou (45 kV/2W). Vzhledem k povrchovému charakteru měření se tedy nejedná o přesnou kvantitativní analýzu, ale spíše o identifikaci hlavních prvků slitiny, jejichž vzájemné poměry jsou zkráceny povrchovou oxidací.

pozornosti, lze jistě očekávat i publikace jejich nálezů z jiných kontextů a archeologických výzkumů.⁵ Četnost těchto uzávěrů v soukromých sbírkách naznačuje, že nejde o nijak mimořádné předměty.

Z hlediska provenience je třeba při interpretaci podobných artefaktů věnovat pozornost nejen symbolům jednotlivých lékáren na uzávěrech, ale i opisům, pokud jsou čitelné. Musíme totiž brát v úvahu, že benátský theriak sice byl nejnámější a nejvíce rozšířený, k jeho výrobě však nepochybně docházelo i v dalších městech. Publikován byl kupříkladu uzávěr od theriaku, který podle opisu pochází z lékárny U Zlaté koruny ve Vídni (Klein 2010, 73). Právě opis většinou obsahuje informaci o benátském původu (IN VENI, IN VENET apod.).

Iniciály umístěné na některých uzávěrech s velkou pravděpodobností souvisí s majiteli jednotlivých lékáren, a tudíž mohou napomoci při jejich alespoň přibližné dataci. Lze se domnívat, že zde uvedené příklady iniciál PR souvisí s majitelem lékárny U Zlatého pštrosa, kterým byl mezi lety 1585 až 1605 Paolo Romani. Podobně lze spojovat iniciály OZ s Oraziem Zattabellou, který přibližně ve stejném období vedl lékárnu U Svatého Jeronýma.

Minimálně některé z uzávěrů tak lze datovat do rudolfínské éry, kdy Benátky bezpochyby patřily k velmi důležitým dodavatelům exotického zboží do Čech. V kontextu informací o tom, že na stoly tehdejších elit se z Benátek dovážely například ústřice (Winter 1913, 191), není dovoz theriaku, jakožto významného benátského exportního artiklu, nijak překvapivý.

Zatím nemnohé nálezy publikované z jižních Čech (zde) a ze Slovenska (Furman–Hunka 2020) naznačují, že nejvíce byl do těchto krajín dovážen theriak z lékáren U Zlatého pštrosa a U Madony. Detailnější poznání původu a datace importovaného theriaku je však záležitostí budoucího zkoumání větších souborů artefaktů spojených s jeho importem, a nepochybně také písemných pramenů.

Literatura

- BERMAN, A., 1970: The Persistence of Theriac in France, *Pharmacy in History* 12(1), 5–12.
- CATELLANI, P.–CONSOLE, R., 2007: The rise and fall of mithridatum and theriac in pharmaceutical texts, *Pharmaceutical Historian* 37(1), 2–9.
- DI GENNARO-SPLENDRE, B., 2021: The Triumph of Theriac, *Nuncius* 36, 431–470.
<https://doi.org/10.1163/18253911-03602008>
- EZIO, V., 2021: Aspetti storici e culturali della theriaca a Padova in età moderna. Master thesis, Università degli Studi di Padova.
- FURMAN, M.–HUNKA, J., 2020: Benátský theriak zo Strážova pri Žiline, *Denarius* 8, 100–106.
- KLEIN, U., 2005: Von Paradies zu Paradies: Theriak und Theriak-Kapseln, *Schweizer Münzblätter* 55 (Heft 218), 35–42.
- 2010: Weitere Theriak-Kapseln, *Schweizer Münzblätter* 60 (Heft 239), 71–79.
- KOSTYLO, J., 2015: Pharmacy as a centre for Protestant reform in Renaissance Venice, *Renaissance Studies* 30, 236–253. <https://doi.org/10.1111/rest.12141>
- LAUGHRAN, M. A., 2003: Medicating With or Without “Scruples”: The “Professionalization” of the Apothecary in Sixteenth-Century Venice, *Pharmacy in History* 45(3), 95–107.
- PALMER, R., 1985: Pharmacy in the republic of Venice in the sixteenth century. In: *The medical renaissance of the sixteenth century* (Wear, A.–French, R. K.–Lonie, I. M., edd.), 100–117. Cambridge.
- PARASCHIV-GRIGORE, E., 2017–2018: Theriac lids from the National History Museum of Romania collections, *Cercetări numismatice XXIII–XXIV*, 137–142.
- PARRISH, S. D., 2015: *Marketing Nature: Apothecaries, Medicinal Retailing, and Scientific Culture in Early Modern Venice, 1565–1730*. Dissertation, Duke University.

5 V roce 2023 došlo při archeologickém výzkumu domu č. p. 21 na Masarykově náměstí v Jihlavě k nálezů uzávěru od theriaku z lékárny U Zlatého pštrosa. Za informaci děkuji Šimonu Kochanovi.

- VLADIMIROVA-ALADZHOVA, D., 2012: Lid for Theriac Drug Jars from Melnik (Southwest Bulgaria). In: ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ, *Studia in honorem Iliæ Prokopov sexagenario ab amicis et discipulis dedicata* (Paunov, E.–Filipova, S., edd.), 641–648. Veliko Tarnovo.
- WINTER, Z., 1913: Šat, strava a lékař v XV. a XVI. věku. Praha.

Zusammenfassung

Archäologische Belege für den Import von venezianischem Theriak nach Südböhmen

Theriak war ein Universalheilmittel, das als Gegengift (Antidotum) und Allheilmittel (Panacea) diente. Seine Wurzeln reichen bis in die Antike zurück, einen wirklichen Anstieg des Interesses an dieser Medizin brachte jedoch erst die Neuzeit. Zum bedeutendsten Produzenten von Theriak im Frühmittelalter wurde zweifellos Venedig, wo die Herstellung von Heilmitteln und der medizinische Handel im 16. Jahrhundert einen deutlichen Aufschwung verzeichnete.

Metallverschlüsse von Behältnissen mit Theriak sind der auffälligste archäologische Beleg für den Import dieses venezianischen Arzneimittels auf unserem Territorium. Der vorliegende Beitrag liefert eine Beschreibung von mehreren solchen Verschlüssen, die in den letzten Jahren in Südböhmen gefunden und musealen Sammlungen übergeben wurden. Bestandteil der Beschreibung ist auch eine Röntgenfluoreszenzanalyse, mit der nachgewiesen wurde, dass alle Exemplare aus einer Blei-Zinn-Legierung bestehen.

Hinsichtlich der Provenienzforschung muss bei der Interpretation vergleichbarer Artefakte die Aufmerksamkeit nicht nur auf die Symbole der einzelnen Apotheken auf den Verschlüssen gerichtet werden, sondern auch auf die Umschriften. Man muss nämlich in Betracht ziehen, dass venezianisches Theriak zwar am bekanntesten und verbreitetsten war, es jedoch zweifellos auch in anderen Städten zu seiner Herstellung kam und gerade die Umschrift meistens Informationen über seine venezianische Herkunft enthält (IN VENI, IN VENET u.a.).

Die auf einigen Verschlüssen angebrachten Initialen hängen mit hoher Wahrscheinlichkeit mit den Besitzern der einzelnen Apotheken zusammen, weswegen sie bei ihrer ungefähren Datierung behilflich sein können. Es ist anzunehmen, dass die hier aufgeführten Beispiele der Initialen PR mit dem Besitzer der Apotheke Zum Goldenen Strauß zusammenhängen, der von 1585 bis 1605 Paolo Romani war. Desgleichen können die Initialen OZ mit Orazio Zattabella zusammenhängen, der ungefähr zur gleichen Zeit die Apotheke Zum Heiligen Hieronymus leitete.

Die bislang wenigen veröffentlichten Funde aus Südböhmen (hier) und der Slowakei (Furman–Hunka 2020) deuten darauf hin, dass man was diese Gebiete betrifft, Theriak am meisten von den Apotheken Zum Goldenen Strauß und Zur Madonna bezogen hat. Eine detailliertere Kenntnis der Herkunft und der Datierung des importierten Theriak ist jedoch die Angelegenheit einer künftigen Untersuchung größerer Komplexe von mit diesem Import zusammenhängenden Artefakten und zweifelsohne auch der schriftlichen Quellen.

PhDr. Jan **John**, Ph.D., Archeologický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Branišovská 31a, 370 05 České Budějovice, Česká republika, jjohn@jcu.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.